

Are România nevoie de eurosceptici?

Radu MUȘETESCU

Clasa politică și diplomația românească au pus în toată perioada ce a coincis cu aderarea României la Uniunea Europeană un mare preț pe suportul populației față de acest proces recunoscut de către toate sondajele în acest sens. Mai mult, faptul că toate partidele politice românești susțin acest proces a constituit un argument suplimentar avansat cu diverse ocazii. Cel mai recent, spre exemplu, ministrul integrării europene, Alexandru Fărcăș, declara agenției estoniene de știri AMOS, în septembrie 2004, că “România se bucură de sprijinul a 80% din populație și suportul întregii clase politice, indiferent de culoarea politică, în atingerea

acestui deziderat”.

Este în sine suportul excepțional de care se bucură acest proces în rândul populației un argument? Este lipsa oricărei poziții mai sceptice la adresa Uniunii Europene din partea clasei politice actuale sau a populației în ansamblul său un aspect pozitiv cu care, eventual, România să se poată lăuda? Comentariile care urmează nu au pretenția unui argument științific; ele reprezintă rezultatul unei judecăți de valoare, al unei posibile interpretări, a datelor furnizate de către *Eurobarometrul pe 2004* comandat de către Comisia Europeană.

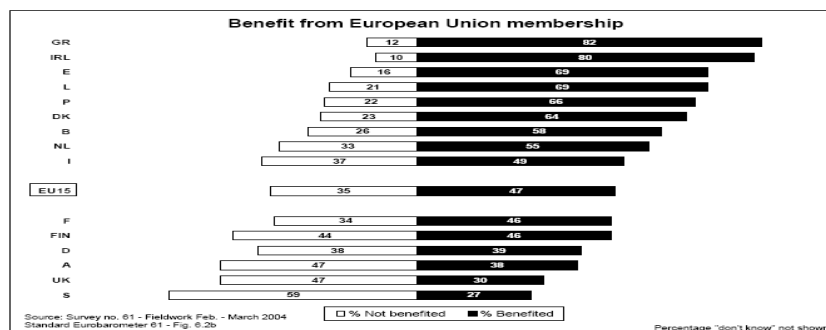

Figura 1: Percepția asupra beneficiilor derivate din statutul de membru al Uniunii Europene

Figurile 1 și 2 ne permit să facem o corelație între mărimea Produsului Intern Brut pe locuitor, respectiv gradul de dezvoltare a țării în cauză și sprijinul pentru integrare. Este de menționat că această perspectivă este valabilă nu numai pentru țările candidate ci și pentru

țările care sunt membre ale Uniunii, acolo unde Grecia, Irlanda, Spania și Portugalia (cele 4 țări ale “coeziunii”, respectiv beneficiare ale Fondului de Coeziune Economică și Socială) se clasează printre primele cinci țări.

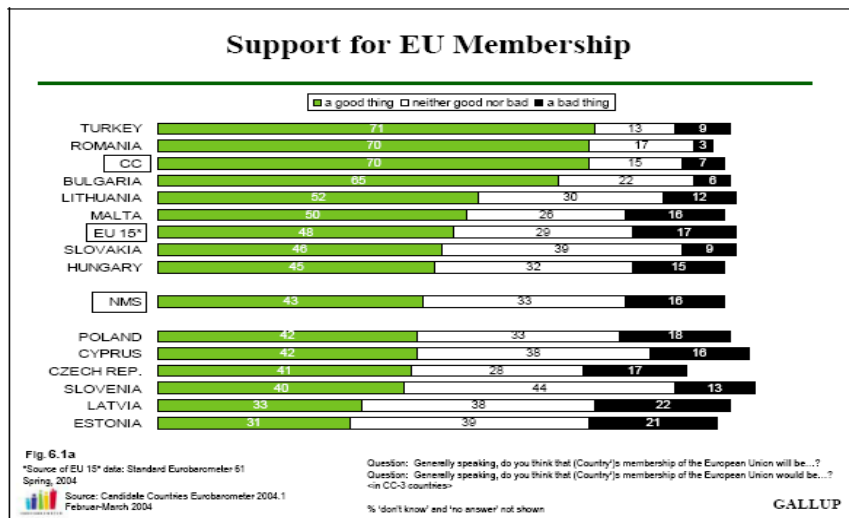

Figura 2

Integrarea europeană: opțiune strategică

Conform *Eurobarometrului* pe 2004 (Figura 2), România se află pe locul doi din țările candidate (foste și rămase) în ceea ce privește suportul populației pentru integrare, fiind depășită doar de către Turcia (în mod semnificativ, o țară care acum câțiva ani era chiar exclusă ca potențial candidată).

Opțiunea populației României pentru integrare are în primul rând niște motivații istorice fundamentale. Populația României consideră că integrarea înseamnă o opțiune către stabilitate, atât

economică cât și politică, dar și securitate politică, remarcându-se în acest prin faptul că, din cadrul celorlalte țări candidate sau noi membre, România se află pe primul loc la aceste două motivații ale integrării (76% din români văd statutul de stat membru ca asigurându-le o mai mare securitate, 70% o mai mare stabilitate politică iar 76% o mai mare stabilitate economică). Din acest punct de vedere, instabilitatea politică post-decembristă, care a vizat în anumite momente colapsul social (ultima oară, nu mai departe de 1999), a constituit factorul fundamental care motivează opțiunea către integrare.

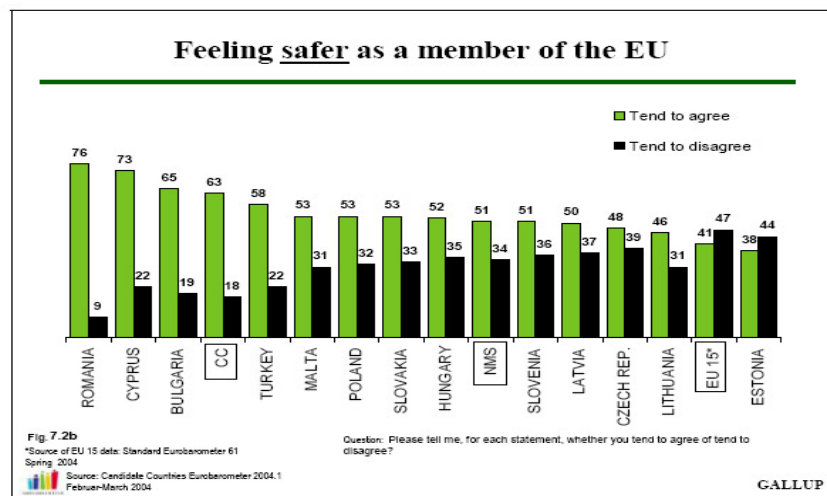

Figura 3

Este semnificativ că România depășește din acest punct de vedere chiar Ciprul, o țară divizată ca urmare a unui conflict civil internaționalizat prin intervenția Turciei, acolo unde sentimentul de insecuritate este destul de pronunțat.

Ca opțiune strategică, integrarea europeană înseamnă aderarea la un anumit set de valori politice și economice, mai mult sau mai puțin surprinse de așa numitele criterii de la Copenhaga. Este o dezbateră vie și cu miză chiar în interiorul Uniunii asupra ceea ce înseamnă a fi european” sau “valorile politice europene” (vezi în această direcție conflictul de opinii ocazionat de Constituția Europeană). Făcând o paralelă cu un celebru dicton, deși nimeni nu ar putea spune cum arată un extraterestru, probabil că toată lumea l-ar recunoaște dacă l-ar vedea. Astfel, deși este greu să definești ce înseamnă o societate europeană, este ușor să recunoști una non-europeană, referindu-ne evident la dimensiunea politică, la mecanismul de

guvernare și valorile politice împărtășite de majoritatea societății.

Pentru multe țări din Centrul și Estul Europei, integrarea conține și o puternică dimensiune de construcție statală (*state building*) și chiar societară (*nation building*), efectul gradului de înapoiere politică și societară asociat nu numai perioadei socialiste dar chiar și proliferării târzii (sau chiar absenței) relațiilor capitaliste.

Percepția utilitaristă

Se pot avansa însă și mulți factori care pot explica suportul masiv al populației României pentru opțiunea de integrare dar care sunt expresia unor motivații susceptibile de a avea efecte negative pe termen lung. Una din perspectivele eronate asupra integrării europene este aceea de a o privi din considerații utilitariste. A considera că integrarea europeană este dezirabilă fiindcă costurile sunt mai redu-

se decât beneficiile este expresia acestui utilitarism care pe termen mediu și lung poate crea probleme.

În primul rând, un alt sondaj menționat în *Eurobarometru* scoate în evidență că suportul pentru integrare poate fi efectul lipsei de cunoaștere a acestui proces, al “mitizării” valorilor politice și a mecanismelor de guvernare europeană.

Conform Figurii 4, românii sunt, după turci, cei care știu cel mai puțin despre ce este din punct de vedere politic și cum funcționează Uniunea Europeană.

În același timp, românii se declară cel mai puțin familiarizați cu problematica integrării europene, fiind depășiți doar de turci (Figura 5).

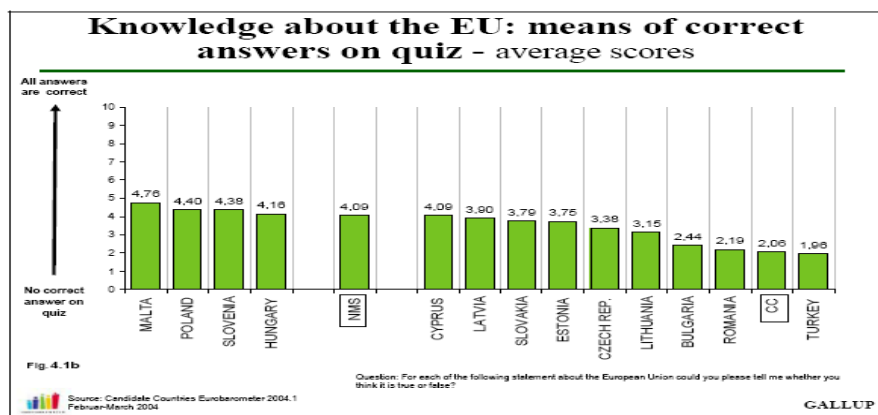

Figura 4: Cunoașterea Uniunii Europene (răspunsuri corecte la chestionar)

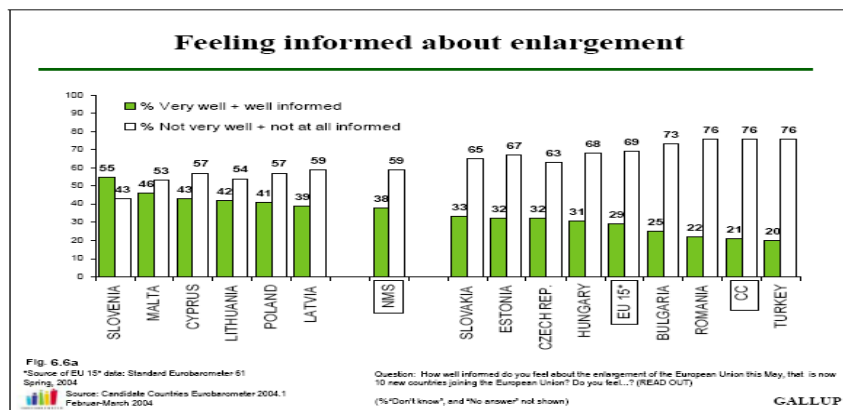

Figura 5

Utilitarismul amintit se manifestă în percepțiile populației asupra avantajelor conferite de integrare. Românii, după

aceiași turci, sunt cei care consideră că ar putea beneficia cel mai mult din integrare (Figura 6).

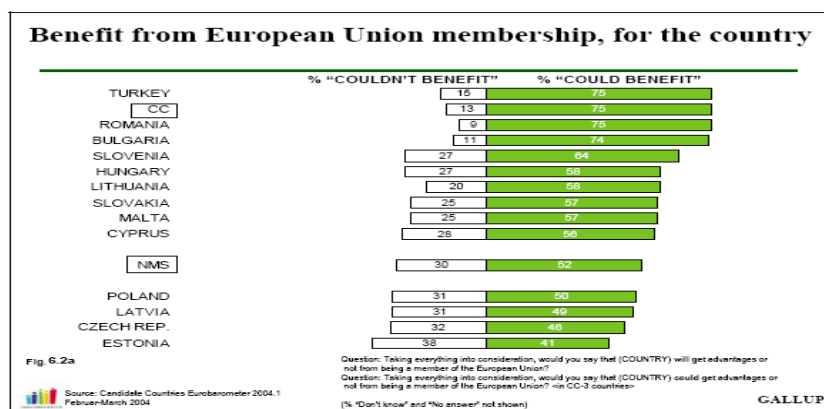

Figura 6

Elită politică, birocrație și integrare

Dacă percepțiile populației României sunt naturale și sunt comune (diferența ține de grad și nu de natură) cu cele din celelalte state candidate și chiar din unele state membre (perspectiva utilitaristă nu este în mod evident specifică României ci se întâlnește, după cum am văzut, chiar și în interiorul Uniunii), este de văzut dacă "unanimitatea" clasei politice și a birocrăției publice este expresia unor valori politice comune. Din acest punct de vedere, lipsa unui sondaj sugestiv poate lăsa loc anumitor considerații.

Paradoxul constă în faptul că, din ce în ce mai mult, Uniunea Europeană propune nu numai integrarea într-o Piață Unică ci și un model de guvernare publică care va căpăta din ce în ce mai mult o puternică coloratură doctrinară. Politicile Uniunii

Europene nu sunt lipsite de miros și gust. Dilema relativ la sprijinirea integrării Europene a României derivă din faptul că social democrații, liberalii, naționaliștii ș.a.m.d. nu văd nici o contradicție între modelul european în formare și propriul program politic. Politici europene precum cea din domeniul agriculturii, cea din domeniul coeziunii economice și sociale ca și cea din domeniul comercial și al concurenței sunt expresia unor opțiuni politice clare care au o coloratură politică semnificativă. Este paradoxală lipsa oricărei diferențe de idei din partea unor indivizi și formațiuni politice care se declară ca având programe politice antitetice.

Suportul partidelor politice și al oamenilor politici români față de integrare poate fi susceptibil de un pur oportunism electoral în măsura în care suportul clar al majorității covârșitoare a populației se poate concretiza într-un vot negativ

pentru o formațiune politică care se opune sau pune sub semnul întrebării această opțiune. Din această considerație, integrarea europeană a salvat o întreagă generație a clasei politice românești de la falimentul moral. Inexistența unui model societar care să nu ia în considerare integrarea și asistența financiară europeană este expresia manifestă a acestui faliment.

În al doilea rând, integrarea europeană a salvat un aparat birocratic supradimensionat moștenit de la structurile socialiste prin “reinventarea” funcționarului public, devenit formal specialist sau consilier pe probleme europene. Din acest punct de vedere, asistența financiară semnificativă primită din partea Uniunii Europene nu a făcut decât să împiedice restructurarea administrației publice într-un mod fundamental și nu numai formal. Acest proces era necesar după decenii de socialism și ar fi însemnat modificarea statutului acestui funcționar în cadrul societății românești. Influența politică joacă un rol important, moștenit de la natura relațiilor de pe verticală din cadrul administrației publice din perioada de dinainte de 1989.

În același timp, transferurile europene au oferit politicului un levier suplimentar, neașteptat, asupra economiei și societății, prin rolul important jucat de către palierele administrației publice în gestionarea sau girarea unor programe precum SAPARD sau PHARE.

Nu în ultimul rând, asistența financiară europeană modifică structura motivațională a antreprenorilor privați prin redirecționarea acestora spre acumularea de *know-how*, spre modul cum să completeze formulare SAPARD sau PHARE și nu cum să slujească în mod primordial pieței, pentru satisfacerea cererii. Astfel de temeri au fost exprimate inclusiv în cadrul Uniunii, pentru țările amintite care

beneficiază de către asistența cea mai consistentă.

Concluzii

Integrarea europeană apare pentru majoritatea populației o opțiune strategică care este rezultatul atât al unor factori fundamentali și perfect motivați, dar și al unor considerente utilitariste care nu pot fi operabile decât pe termen scurt.

Pentru elita politică românească, integrarea europeană a fost nu o opțiune veritabilă, strategică ci vesta de salvare a unei clase politice care, din acest punct, a privit-o ca pe o alegere tactică. Motivațiile de natură birocratică și utilitaristă le-au întrecut pe cele de valori politice și etice. Este clar că acest fenomen nu este specific României ci este, într-o măsură sau alta, într-un grad sau altul, comun tuturor țărilor candidate, prezente sau foste (nu numai noile țări membre dar și membri mai “mediteraneeni” ai Europei, precum Grecia, Portugalia și chiar Spania). Specific României este sprijinul masiv al populației în acest proces, care nu este din păcate în primul rând expresia împărțirii unor valori politice comune ci a lipsei de încredere în capacitatea elitei politice românești de a gestiona economia și societatea de o manieră rezonabilă. Sprijinul masiv față de integrarea europeană este de fapt semnul unei renunțări din partea societății românești la a încerca nu să identifice o destinație originală a procesului de tranziție, ci de a-și asuma în totalitate acest proces.

În mod corect, ca decizie strategică, opțiunea României către integrare ar fi trebuit luată la finalul procesului de tranziție. Doar în acel moment, opțiunea populației nu ar fi avut în vedere consi-

derente de natură utilitaristă. Singura formă de asistență pe care UE ar fi trebuit să o ofere țărilor candidate ar fi fost deschiderea Pieței Unice atât pentru fluxurile comerciale cât și cele de investiții. Orice altă formă de transfer a modificat semnificativ motivațiile care stau la baza suportului pentru integrare și a permis întârzierea și modificarea direcției procesului de restructurare a societății în general, al administrației publice în special. Tranziția a devenit mai suportabilă nu pentru populația largă ci pentru aparatul birocratic de stat. Astfel, chiar Uniunea Europeană a încurajat această perspectivă utilitaristă, promovând perspectiva că extinderea a devenit chiar o rațiune de a fi a acestei entități politice în căutare de legitimitate pentru propria birocrație.

Dilema costuri *versus* beneficii este tocmai expresia acestui utilitarism general acceptat, fiind o dilemă falsă pusă atât în cadrul Uniunii cât și în cadrul țărilor candidate. Chiar dacă costurile ar fi mai mari decât beneficiile, nu înseamnă că integrarea nu ar fi o opțiune viabilă. Este o opțiune făcută de către țările care au candidat la mijlocul anilor 90 (grupul Suedia, Danemarca și Austria) pentru care a fost clar că din punct de vedere financiar, costurile sunt mai mari decât beneficiile.

Lipsa unui curent politic sceptic la adresa integrării este astfel rezultatul unui complex de factori care nu sunt în totalitatea lor motiv de bucurie. Nu trebuie uitat că unanimitatea reprezintă cel mai adesea expresia unei imaturități politice, a necunoașterii problemei în cauză sau chiar a manipulării. Unanimitatea se con-

cretizează în dispariția oricărei dezbateri reale asupra subiectului, fapt care nu poate fi decât o pierdere chiar pentru entuziaștii acestui proces.

Declarația ministrului român al integrării de la începutul articolului ar trebuie amndată și în sesnul următor: în prezent, 70% din populația României consideră că procesul de integrare reprezintă un lucru bun, fiind o reducere semnificativă față de cifra de 81% existentă în anul 2003. Ea poate fi semnul faptului că populația este din ce în ce mai familiară cu problematica europeană, operarea asistenței de pre-aderare dezvăluind și anumite ineficiențe de operare nu numai ale mecanismului de guvernare românească, dar chiar și a celui european.

Aceste idei nu sunt expresia unui euroscepticism dogmatic ci a încercării de a trage un semnal de alarmă care atenționează că această perspectivă utilitaristă asupra integrării poate determina dificultăți politice semnificative pe orizont strategic. Un posibil moment al adevărului va fi cel în care (sperăm din tot sufletul să ajungem), România ar putea deveni dintr-un stat net beneficiar un stat net contributor la bugetul Uniunii, fiind semnul atingerii unui anumit grad de dezvoltare. În acel moment se va pune problema, în mod cu totul fundamental, cum va gestiona clasa politică criza de legitimitate care va rezulta tocmai din abordarea utilitaristă care a fost promovată până în acel moment. Asistența pentru dezvoltare a fost pusă tot mai mult sub semnul întrebării în literatura de specialitate, economistul Peter T. Bauer fiind, de exemplu, recunoscut pentru argumentele sale imparabile în a demonta acest mit.